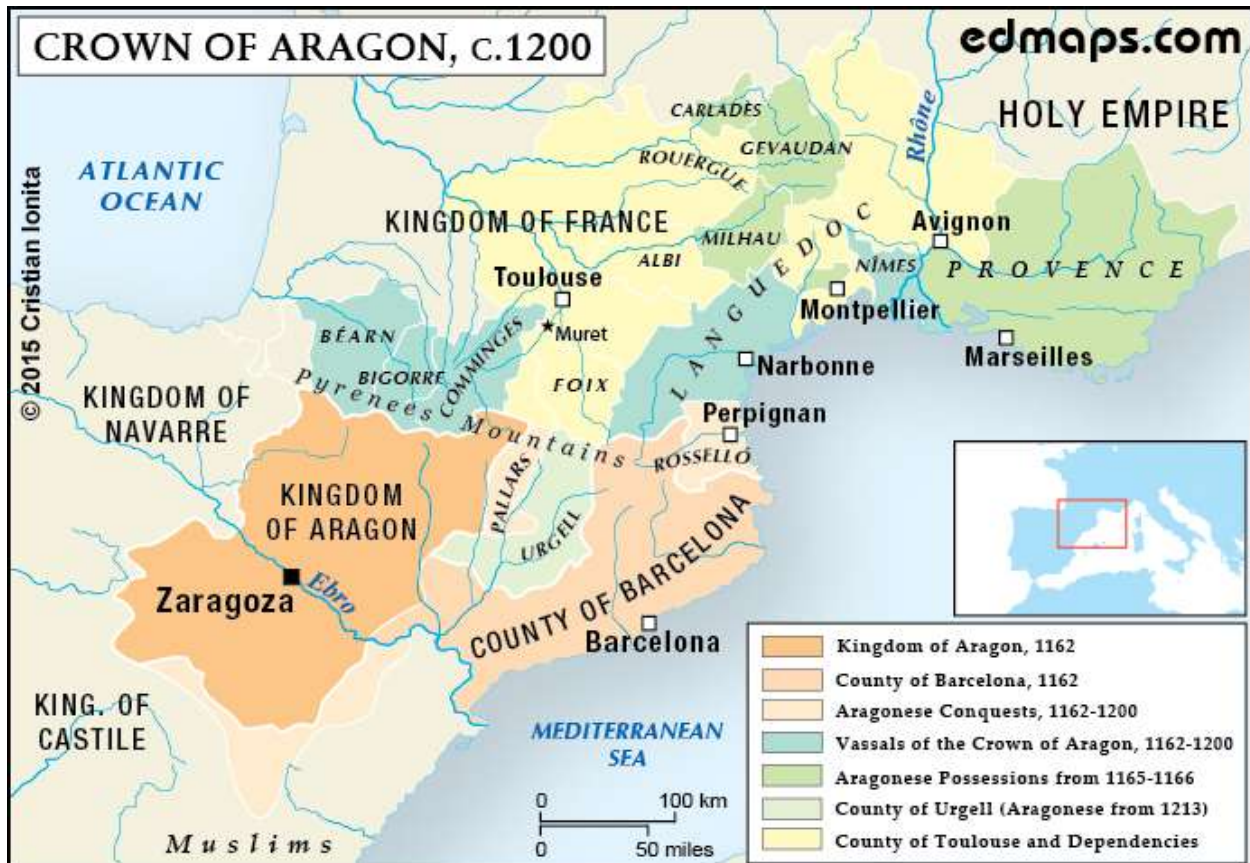

From Galut to Geulah: Introducing the Methodology of the Ramban

Some Methodological Themes of the Ramban:

1. **Big Picture**
2. **Sensitivity to Detail**
3. **Complexity: Multiple Options**
4. **Encyclopedic Erudition**
5. **Psychological Insight and the Ability to Reconstruct**

1. Ramban: Introduction to Shemot

השלים הכתוב **ספר בראשית שהוא ספר היצירה** בחדוש העולם ויצירת כל נוצר ובמקרי האבות שהם כענין יצירה לזרעם מפני שכל מקריהם ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל עתיד לבא להם. ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין המעשה הבא מן הרמזים ההם. **ונתיחד ספר ואלה שמות בענין הגלות הראשון הנגזר בפירוש ובגאולה ממנו**. ולכן חזר והתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אף על פי שכבר נכתב זה בעבור כי ירדתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל. והנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם אל מקומם ואל מעלת אבותם ישובו. וכשיצאו ממצרים אף על פי שיצאו מבית עבדים עדיין יחשבו גולים כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן ושב הקב"ה והשרה שכינתו ביניהם אז שבו אל מעלות אבותם שהיה סוד אלוה עלי אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו גאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיד:

2. Ramban: Introduction to Vayikra

הספר הזה הוא תורת כהנים והלויים יבאר בו עניני הקרבנות כולן ומשמרת המשכן. כי כאשר היה ספר אחד בענין הגלות והגאולה ממנו והשלימו בענין אהל מועד וכבוד השם אשר מלא את המשכן צוהו בקרבנות ובשמירת המשכן שיהו הקרבנות כפרה להן ולא יגרמו העונות לסלק השכיני וצוה בכהנים הנגשים אל ה' שיתקדשו שהזהיר על טומאת מקדש וקדשיו וגם שלא יהרסו לעלות אל ה' כמו שאמר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרוכת אל פני הכפרת אשר על הארון ולא ימות כי בענין אראה על הכפרת כאזהרת פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב ואחר כך יגביל המשכן כהגבלת הר סיני בעת היות שם כבוד אלהי ישראל. והנה רוב הספר הזה בקרבנות בתורת הקרבן והמקריבים ובמקום שיתקרב בו...

3. Shemot 2:1

וַיִּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקְוֹז אֶת בֵּית לֵוִי.

וילך איש מבית לוי – רבותינו אמרו שהלך אחר עצת בתו (בבלי סוטה י"ב:).

ור' אברהם אמר: כי בערים רבות היו ישראל יושבים, וזאת האשה היתה בעיר אחרת. ומה צורך שיזכיר הכתוב זה.

ועל דעת: בעבור שלא חשש לגזירת פרעה, ולקח לו אשה להוליד ממנה בנים, אמר הכתוב כן. כי בכל מזדרז לעשות ענין חדש יאמר כן: וילך ראובן וישכב את בלהה (בראשית ל"ה: כ"ב), וילך ויקח את גומר בת דבלים (הושע א': ג'), לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית ל"ז: כ"ז), לכו ונכהו בלשון (ירמיהו י"ח: י"ח), לכו נא ונוכחה (ישעיהו א': י"ח). וכן זה נזדרז ויקח את בת לוי.

ולא הזכיר הכתוב שם האיש ולא שם אשתו אשר לקח, והיה זה בעבור כי יצטרך ליחסם ולהזכיר מי אביהם ואבי אביהם אל לוי, ועכשו ירצה לקצר עד לדת המושיע, ואחר כן (שמות ו': י"ד-כ"ה) ייחס גם שאר השבטים בעבורו בסדר השני.

ועל דרך הפשט: שהיה זה תחלת הנשואין, אין מוקדם ומאוחר בפרשה, כי היה זה קודם גזרת פרעה, וילדה מרים ואהרן, ואחר כן גזר פרעה כל הבן הילוד היאוראה (שמות א': כ"ב), ותלד הבן הטוב הזה. ולא הזכיר הכתוב לדת מרים ואהרן, כי לא היה בלידתם חידוש דבר.

ועל דעת רבותינו (בבלי סוטה י"ב:): הם לקוחים שניים, שפירש ממנה מפני גזרת פרעה והחזירה בנבואת בתו (בבלי סוטה י"ג.), ועשה בה מעשה לקוחים, הושיבה באפריון ומרים ואהרן מרקדין לפניו בשמחתם כי על ידי זה יגאלו ישראל ממצרים. ואף על פי שהיה אהרן קטן, נתן השם שמחה בלבו בענין הזה, או אחותו מלמדתו.

4. Shemot 6:2-3

וַיִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְיָ. וְאַרְא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדַי וְשְׁמִי יְיָ לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם.

וארא אל אברהם באל שדי – הבטחתים הרבה הבטחות, ובכולן אמרתי: אני אל שדי (בראשית י"ז: א'), בראשית ל"ה: י"א), **ושמי י"י לא נודעתי להם** – לא הודעתי אין כתיב כאן, אלא לאד נודעתי להם, שלא נודעתי להם במדה אמיתית שלי שעליה נקרא שמי י"י, נאמן לאמת הדברים, שהרי הבטחתים ולא קיימתי. כל אלו דברי הרב.

וירצה לפרש שעדיין לא נודע קיום ההבטחה. ואף על פי שעדין לא הגיע הזמן, מכל מקום לא נודע להם בקיום הבטחתו. ועם כל זה, לא תקן הלשון, שהיה ראוי לומר: לא הודעתי, או שיאמר: ושמי י"י לא נודע להם. ואולי, לדעתו יאמר: ושמי י"י ולא נודעתי להם – כלומר שלא נודעתי להם בו.

והחכם ר' אברהם פירש כי בי"ת **באל שדי** מושכת, ושיעורו וארא אל אברהם באל שדי ובשמי י"י לא נודעתי להם. וענין הכתוב: כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח מערכות השמים, ולעשות עמם נסים גדולים, שלא נתבטל בהם נוהג העולם, ברעב פדה אותם ממות ובמלחמה מידי חרב, ולתת להם עשר וכבוד וכל טובה, והם ככל היעדים שבתורה בברכות ובקלות, **כי לא תבא טובה על אדם בשכר מצוה או רעה בעונש עבירה רק במעשה הנס**, ואם יונח האדם לטבעו או למזלו, לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא יגרעו ממנו. אבל שכר כל התורה ועונשה בעולם הזה, הכל נסים ונסתרים, יחשב בהם לרואים שהוא מנהגו של עולם, והם באדם עונש ושכר באמת. ומפני זה תאריך התורה ביעדים שבעולם הזה, ולא תבאר יעדי הנפש בעולם הנשמות, כי אלה מופתים וכנגד התולדת, וקיום הנפש ודבקה באלהים דבר ראוי בתולדתה שהיא תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת י"ב: ז'). ועוד אפשר זה (רמב"ן ויקרא כ"ו: י"א) אם גומר השם עלי.

והנה אמר האלהים למשה: **נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה, לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדת**. ולכן אמר לבני ישראל: אני י"י, ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול, כי בו אני עושה עמהם להפליא, וידעו כי אני י"יט עושה כל.

וצדקו כל דברי ר' אברהם בענין הזה, אלא שהוא כמתנבא ואינו יודע. והנה, גם לדבריו היה ראוי שיאמר הכתוב: ואודע אל אברהם באל שדי ובשמי י"י לא נודעתי להם, או שיאמר: וארא ובשמי י"י לא נראיתי להם. אבל הוא יתקן בזה, כי מפני היות נבואת האבות במראות הלילה אמר בהם וארא, ובעבור היות של משה פנים בפנים אמר לא נודעתי להם, כאשר נודעתי לך.

5. Shemot 1:10

הבה נתחכמה לו – לא ראה פרעה וחכמי יועציו להכותם בחרב, כי תהיה בגידה גדולה להכות העם חנם אשר באו בארץ במצות המלך הראשון. וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס כזה, כי עמהם הוא מתיעץ, ואף כי בני ישראל עם רב ועצום (שמות א' ט') ויעשו עמהם מלחמה גדולה. אבל אמר **שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם,** ולכן הטיל בהם מס, כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה (מלכים א' ט': כ"א).

ואחרי כן צוה בסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים, ואפילו היולדות עצמן לא ידעו בהן. ואחרי כן צוה לכל עמו: **כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו** (שמות א': כ"ב) אתם. והענין: שלא רצה לצוות לשרי הטבחים אשר לו להרגם בחרב המלך או שישליכו הם אותם ליאור, אבל אמר לעם, כאשר ימצא כל אחד ילד יהודי ישליך אותו ביאור, ואם יצעק אבי הילד למלך או אל שר העיר, יאמרו שיביא עדים ויעשה בו נקמה. וכאשר הותרה רצועת המלך היו המצרים מחפשין הבתים ונכנסין שם בלילות ומתנכרין ומוציאין הילדים משם, כי על כן נאמר **ולא יכלה עוד הצפינו** (שמות ב': ג').

ונראה שעמד זה ימים מעטים, כי בלדת אהרן לא היתה הגזרה, וכשנולד משה נראה שנתבטלה, אולי בת פרעה בחמלה עליו אמרה לאביה שלא יעשה כן, או כאשר נשמע כי מאת המלך נהיה הדבר ביטל אותו, או שהיה על פי האצטגנינים כדברי רבותינו (שמות רבה א': כ"ט), כי הכל התחכמות עליהם שלא יודע החמס. וזה טעם מאמר האומרים למשה רבינו: **אשר הבאשתם את ריחנו לתת חרב בידם להרגנו** (שמות ה': כ"א), כי עתה יוסיפו בשנאתם אותנו, וימצאו טענה כי אנחנו מורדים במלכות ויהרגו אותנו בחרב לעיני הכל, לא יצטרכו עוד לעשות במרמה.

6. Shemot 2:23

ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה.

וימת מלך מצרים – נצטרע, והיה שוחט תינוקות של ישראל ורוחץ בדמם.

וימת מלך מצרים ויאנחו – נצטרע והיה שוחט תינוקות מישראל ורוחץ בדמם, לשון רבינו שלמה. והוא מדרש חכמים (שמות רבה א': מ"א).

ועל דרך הפשט, מנהג הנעבדים למלך בליעל רשע שיהיו מצפים ומחכים ליום מותו. וכאשר ראו שמת המלך נאנחו מאד ממלך אדם חנף מרשיע מן הראשון, כי אמרו אבדה תקותנו נגזרנו לנו, ויבחרו מות מחיים. וזה טעם: נאקתם – כי נאקו נאקת חלל (יחזקאל ל': כ"ד).

7. Shemot 3:5

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי תִקְרַב הַלֵּם שֶׁל זַעֲקֶיךָ מֵעַל רִגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדָבֹת קֹדֶשׁ הוּא.

אל תקרב הלוים – לא הגיע עדין למעלתו הגדולה בנבואה, כי בהר סיני נגש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ': י"ז). וכן ענין הסתרת פנים, שעדיין לא עלה למה שנאמר בו: ותמונת י"י יביט (במדבר י"ב: ח').

[וירא מלאך י"י אליו בלבת אש – אמר הכתוב מתחלה וירא מלאך י"י, ואחרי כן (שמות ג': ד') אמר וירא י"י כי סר לראות ויקרא אליו אלהים, ולכן אמר ר' אברהם (אבן עזרא שמות פירוש ב' ג': ד') כי האלהים בכאן הוא המלאך הנזכר, כמו: כי ראיתי אלהים פנים אל פנים (בראשית ל"ב: ל"א), וטעם: אנכי אלהי אביך (שמות ג': ו'), כי ידבר השליח בלשון שולחו. ואיננו נכון, כי משה גדול הנבואה לא יסתיר את פניו מן המלאך.]